

cat, cum ex genere suo ea prosperitas respicientia viteque defecate argumentum non sit. Cum ergo Eliphaz, Baldad et Sophar Jobi constantissimum animum grandibus pollicitationibus temporariis tentassent, apte concludit atens: « Quomodo igitur nosolamini me frustra, » vel, ut Septuaginta reddant, *καὶ, inaniter?* Incessum videlicet argumenta conglobarunt, cum finis intentus, qua ratione ipsi asserebant, neque semper obtineretur, neque si fortuito obtineret, vera

sententia congrueret; atque ideoque subiungit: CUM RESPONSIO VESTRA REPOGNARE OSTENSA SIT VERITATI, — vera scilicet sententia, quæ habet, pios et impios in hac vita promissione affligi, neque ex opibus vel inopia firma vitæ aut virtutis argumenta produci; ac proinde superesse vitam aliam, ubi boni præmiis cumulandi, improbi commertis penis in sempiternum torquendi sint; atque in hunc modum Jobus siliit, quem redintegrato prælio Eliphaz iterum adorsus est.

### CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

#### SYNOPSIS CAPITIS.

*Eliphaz iterato Jobum prælio aggreditur, arguens ipsum temeritatis et impudentiæ, quod cum Deo de innocentia sua visus sit expostulare, a quo iustissime torquentur; quod ut evincat, gravissima viro innocentissimo crimina impingit, immisericordiæ in pauperum oppressione, et aliorum scelerum reum peragens: quin et pessimis eum circa divinam providentiam opinionibus imbutum esse fugit; ut qui crederet inferiora hæc et humana non curare, imo nec videre Deum, cum longe a nobis habitet, et magnum inter nos et ipsum chaos intercedat, densarum nubium caligine interfusum. Ut ergo ad saniorum ipsius mentem reducat, penitentem prospera rursus omnia pollicetur et amplissimam a Deo benedictionem.*

1. Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit: 2. Numquid Deo potest comparari homo, etiam cum perfecta fuerit scientia? 3. Quid prodest Deo si justus fueris? aut quid ei confers, si immaculata fuerit via tua? 4. Numquid timens argnet te, et veniet tecum in iudicium? 5. Et non propter malitiam tuam plurimam, et infinitas iniquitates tuas? 6. Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, et nudos spoliasti vestibus. 7. Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti panem. 8. In fortitudine brachii tui possidebas terram, et potentissimus obtinebas eam. 9. Viduas dimisisti vacuas, et lacertos pupillorum comministi. 10. Propterea circumdatus es laqueis, et conturbat te formido subita. 11. Et putabas te tenebras non visurum, et impetu aquarum inundantium non oppressum iri? 12. An non cogitas quod Deus excelsior cælo sit, et super stellarum verticem sublimetur? 13. Et dicis: Quid enim novit Deus? et quasi per caliginem judicat. 14. Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cæli perambulat. 15. Numquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui? 16. qui sublati sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fundamentum eorum: 17. Qui dicebant Deo: Recede a nobis: et quasi nihil posset facere Omnipotens, æstimabant eum: 18. Cum ille implesset domos eorum bonis: quorum sententia procul sit a me. 19. Videbunt justi, et lætabuntur, et innoceus subsannabit eos. 20. Nonne succisa est erectio eorum, et reliquias eorum devoravit ignis? 21. Acquiesce igitur ei, et habeto pacem: et per hæc habebis fructus optimos. 22. Suscipe ex ore illius legem, et pone sermones ejus in corde tuo. 23. Si reversus fueris pro terra silicem, et pro silice torrentes aureos. 23. Eritque Omnipotens contra hostes tuos, et argentum coaccervabitur tibi. 26. Tunc super Omnipotentem delictis affluet, et elevabis ad Deum faciem tuam. 27. Rogabis eum, et exaudiet te, et vota tua reddes. 28. Decernes rem, et veniet tibi, et in vis tuis splendebit lumen. 29. Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria: et qui inclinaverit oculos, ipse salvabitur. 30. Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.

Vers. 1 et 2.

1 et 2. RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES DIXIT: NUMQUID DEO POTEST COMPARARI HOMO, ETIAM CUM PERFECTE FUERIT SCIENTIA? — Septuaginta vertunt, *πότερον εἶμι ἐ Κύριος; ἴστω δὲ διδάσκων σωθῶν καὶ ἰατροῦ;* *nomine Dominus est qui docet intellectum et scientiam?* unde in Cantico Annæ matris Samuelis I Reg. II, 3, dicitur Deus scientiarum Dominus: ab illo enim ut uberrimo et copiosissimo fonte omnes artes et recondite scientiæ atque arcana et magnifica ingeniorum viæ profuxit; ab illo etiam ordo in omnibus, et mirabilium rerum pulchritudo, et velut in concentu symphonia omne artificium et admirationem superans manavit. Itaque S. Paulus « multiformem sapientiam » Dei prædicat Ephes. III, 10; atque ut relictis creaturis oculos in ipsa Numinis scientia figamus, in primis conuertitur, et perfectissime cognoscit essentiam suam, bonitatem, potentiam, perfectiones denique omnes infinitas; in quibus cognoscendis immensus ipsius intellectus copiosissime expletur, et voluptate singulari perfunditur; in quo est ipsius beatitudo: essentiam enim pro speculo habet lato et splendido, in quo se videt atque omnia. Eruditio S. Dionysius lib. De Divin. Nom. cap. VII, § 2: *Ἐκείνῳ ἡ βίαις ὁρατὰ ἡ γινώσκουσα ἡ γινώσκουσα πάντα, σεῖψαμ, inquit, νοσεὺς διὰ τὴν ἀποκατάστασιν νοσεὺς ὅμοια. In ea videt distinctissime partes omnes mundi, species omnes, naturas singulares, rerum minutias, vim omnem et varietatem, herbas, stirpes, animantes, quasi in digitis suis numerat in littoribus arenas, in oceano pisciculos, sillantes pluvie guttas, arborum frondes, momenta temporum, hominum et angelorum cogitationes, que sunt, que fuerunt, et in omnem æternitatem sunt future; nec perfecte minus comprehendit et numerando percenset muscas in aere volantes, aut passeræ humi cadentes, aut capillos in humanis capitibus vibrantes, quam stellas in orbibus cælestibus micantes, quas vocat nomine suo, et dicunt: Adsumus, ait Baruch cap. III, 34.*

In amplissima illa scientia hoc quoque est mirabile, quod nec tempore augetur, nec oblivione minuitur, sed attingit a fine usque ad finem, et præterita atque illa que in omnem sæculorum continuationem futura sunt tam clare et distincte videt, quam que modo in oculis geruntur: itaque nihil fallere illum potest, nihil aciem mentis effugere, nihil inscientia præteriri: « Omnia, inquit Apostolus Heb. IV, 13, nuda et aperta sunt oculis ejus; » in Greco est *ἡ ἀποκατάστασις*, que pulcherrima metaphora est ducta a sacrificiis: solebat enim, ut theologi Hebræorum movent, hostia primum excoriari, tum a cervice usque ad imam partem discindi, adeo ut intestina, et que prius abscisa fuerant et arcana, tum oculis subjicerentur. Victimam autem ea ratione discindere atque aperire, *ἡ ἀποκατάστασις* dixerunt. Hinc igitur omnia oculis Dei mundum omnem circumspicientis *ἡ ἀποκατάστασις, nuda et aperta sunt, ut diloricato pectore, ut intimo cordis sinu patefacto. Quidquid in fundo oceani delitescit, aut in visceribus terre latet, aut*

Delectatio distinet omnia complexio heredit

Nihil potest effugere Dei scientiam.

inscrutabili in corde hominum occultatur, aut reponitur in libera voluntate angelorum, penetrat et pervadit Numinis sapientia I Reg. II, 3: « Et ipsi præparantur cogitationes, » pro quo Symmachus legit, *καὶ ἐν τῷ πνεύματι τῶν ἀγγέλων; et non sunt apud eum preteritis et excusationes.* Unde sequitur nemini tutum esse aut consultum cum Deo descendere in iudicium: quando enim nobis cum hominibus negotium est, si aliquid adversario objicere, aut in illo carpere possumus, quod ad nostram defensionem proferamus, videmur nobis dimidia ex parte causam nostram obtinuisse, etiam cum malam causam habemus, quia nimirum hoc pacto iudices a causa nostra divertimus, ne toti in nobis hæreant et defixi sint, utque a nobis admissa noxa quasi obscuraret et implicetur. Hoc vulgo solet inter homines factitari, ut nimirum queant aliqua subterfugia, quibus se evasuros sperent; sed quando ad Deum accedimus ista omnia concludunt, atque istiusmodi exceptionis formula erga ipsum uti velle prosum stultum et ridiculum fuerit. Atque in hoc versatur totum Eliphazi argumentum, quod utilem quidem et optimam doctrinam continet et omnibus in genere salutarem, si non perperam Iobum illam accommodaret, et ex ea falsum viro innocentissimo crimen impingeret, et indignissima queque ipsi affingeret, a quibus prorsus erat alienus.

Operat quidem Jobus cum Deo disceptare, suamque innocentiam non glorie ambitu, sed veritatis studio asseruerat; quod Eliphaz sinistre interpretatus, velut hominem scientiæ opinione et inculpata vitæ existimatione turgentem valide aggreditur. Non hic autem immorandum exquirendo seligendove uno allerove verbo, ex quo Eliphaz judicare poterit Jobum audere seipsum cum Deo componere, et scientiam justitiamque suam Deo obtrudere: eo quippe ipso quod se innoxium exercitari, velleque cum Deo disputare significaverit, Dei tribunal appellavit, amicos carperit, potuit iniquus interpres opinari ea asserta esse hominis audacis, sapientiam et justitiam ita venditantis sibi que fidentis, ut cum Deo ipso se compararet, divinam providentiam reprehenderet, videreturque sibi sapientior Deo, ut qui nosset res prudentius temperare; et junior, ut qui sine noxa cæderetur a Deo injuste penam infligente. At enormiter Eliphaz pravo suo interpretamento aberrat; Jobus vero dum conscientiam potius quam scientiam assertit suam, et justitiam commendat, confert sane multum laudis et gloriæ in Deum, qui accessione illa apud mortales clarescit. Et universe iustorum opera eximia quasi annui redditus sunt, quos Deus in thesauris operum; non quod ex iis emolumentum ullum faciat, quod totum nobis cedit; sed hæc ratione divitiarum gloriæ ac bonitatis sue magis orbi manifestet, et amplior cum laudandi nobis inde materia succrescat: in quo sibi tanquam in thesauro placet qui bonorum nostrorum non eget. Cæte-

Contra homines multa sunt exceptiones que erga Deum non subsistunt.

Eliphaz male in Jobum invehitur, quasi se Deo velit propugnare.

rum quam procul hoc abhuerit a mente Jobi, ut semelipsum cum Deo conferre presumeret, aut cum eo de justitia palma contendere vellet, satis ipse declaravit cap. ix, 2, cum ait: « Vere scio quod ita sit, et quod non justificetur homo compositus Deo: si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille, » etc. Unde mirum est Eliphazum tam parum fuisse sui memorem, aut certe impudentem, ut eandem toties jam dilutas afflicto calumnias impingeret regere-  
 ramque.

**Vers. 3.** 3. QUID PROPTER DEO SI JUSTUS FUERIS? AUT QUID EI CONFERS, SI IMMACULATA FUERIT VIA TUA? — Nam, iudicia ut pulchre ad hunc locum S. Gregorius lib. XVI *Moral.* cap. i, « in omni quod bene agimus nosmetipsos, non Deum juvamus; » idem aiunt in hunc locum S. Chrysostomus, S. Thomas et alii: rationem reddit Philippus, quia Deus fons et origo est totius boni, et nullius extra se boni egens. Opera igitur nostra nobis, non Deo utilia sunt: Deus enim supra omnem creaturam elevatus est, ut nulla re creata indigeat, nec aliquid extra ipsum in ejus cedat utilitate, etiamsi in honorem et gloriam illius fieri dicatur, honor enim in honorante non in honorato est, etiam inter homines. Hoc tamen inter honorem hominis et Dei interest, quod dum honoratur homo, etiamsi honor illius in alio sit, et ipse illum ignoret; sit tamen ei utilis, quocirca qui ei aucter honorem, vere ac proprie dicitur ei damnum inferre. Ad honor Dei, qui in nobis esse dicitur dum bene operamur; vel religiose eum colimus, non dicitur cedere in utilitatem ipsius Dei: nam nihil a nobis accipere potest, quod sua aliquo modo intersit; ideoque ex parte nostra nil ipsi Deo conferre possumus. Hinc Christus Dominus *Luce.* xvii, 10: « Cum, inquit, feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus: quod debuimus facere fecimus; » ubi duo docet Christus, primum, scilicet nos servando praecepta non mereri ex eo precise laudem a Deo seu gratiam habere, quia gratias referre solemus pro his quae nobis gratuito exhibentur, et hic est sensus directus horum verborum, ut patet ex contextu et similitudine servi quae praecessit; secundum vero, nos etiam servos omnino inutiles esse, quia servitio nostro nihil utilitatis accedit Deo, pro quo gratias referre teneatur. Sed dicit aliquis: Ergone etiam servum inutilem dicemus Paulum apostolum adimplentem ea quae desunt passioni, quique tot ac tanta perpeusus est pro nomine Christi; qui demique universum docuit mundum, et innumeros peccatores Deo lucratos est? similiter et S. Petrum, apostolorum coryphaeum, et Joannem evangelistam, et Augustinum, Ambrosium, Hieronymum et alios doctores sacros, qui tantum Ecclesiae Dei profuerunt, hos servos inutiles reputabimus? ita quidem quoad Deum, quia licet plurimum fructum fecerint, et multas animas lucrati sint, lucro tamen huiusmodi nihil accrescit Deo in se: nec enim Deus esset, si lucrum

in se aliquid acquirere potuisset. Lucrum igitur istiusmodi totum quantum nostrum est et ipsorum servorum, non autem ipsius Dei, cui soli honor et gloria.

Ceterum Septuaginta versum hunc ita reddunt, *τί γὰρ μέλας τῷ Κυρίῳ, ἢ ἂν ὀν ἰδοὺ τοῖς ἐργαῖς ἀμάρτιαι;* ἢ *ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐπὶ ἀπὸ ἀσπίδος τῆς ἰδίας;* quod enim curae est Domino, si tu fuisti operibus tuis absque crimine; aut utilitas, quod simplicem fucias viam tuam? Quod non ita intelligendum quasi Deus oculos claudat, nec ullum inter bonos et malos discrimen constituat; sed quod ipsi ex justitia nostra nihil accedat, ac proinde cum illum vult, vult nostri causa, non ipsius propria, ob nostrum emolumentum, non suum: quoniam vero Deus omne bonum a se promanare agnoscit, en cur bonum amet: si cut fieri non potest, ut aliter sit affectus, cum ipse boni sit fons et origo. Ceterum sui respectu, id est, propter commodum aut emolumentum illum, quod inde recipiat, non est illi curae, quomodo vivant homines. Cum homines quidquid mali poterunt agent, num justitiam quam, quae in Deo est, ipsi eripiant? an poterunt illius maiestatem imminuere? numquid gloriam ejus et honorem abolerere? num regni ipsius limites contrahere? minime gentium. En igitur quomodo dicitur Deo non esse curae quid homines faciant; sed quod ad nos attinet, videamus, an non sit beatus nostra, nos ad ejus nutum et voluntatem conformare, et ipsius imperio nos subicere, cumque nec nobis, nec vita nostra, nec operibus nostris indigens, ita tamen sollicitus sit, ut vitam sancte instituamus; ex eo cognoscamus charitatem, qua nos complectitur, sicut jam dictum est, quod nos sibi conjungere dignatus sit, et quidem ita conjungere, ut si bene vixerimus, dicat regnum suum stabilitum; sin male, neget se regnare. Quomodo autem id fit? An possumus impedire, ne Deo suum remaneat imperium? minime; cur ergo ita loquitur? ut, sicut dixi, declaret, quanto nos amore prosequatur, juxta quod ait *Prov.* viii, 31: « Deliciae meae esse eum filius hominum. » Deus istiusmodi verbis utitur, ut intelligamus ipsum nolle bonum, quod in se habet, conclusum et occultatum continere; sed velle de ipso partem aliquam super nos effundere, et nobis communicare. Talem igitur nostri curam gessit, ut illi curae sit, quomodo vivamus; sed non quod inde damnum aliquod aut emolumentum percipiat. Quae est summa ejus, quod hoc et precedenti versiculo docetur, ac magis sequenti versu declaratur.

**Vers. 4.** 4. NUMQUID TIMENS ARGUET TE, ET VENIET TECUM IN JUDICIUM? — Hic nobis adhuc clarior ostendit nos nihil profecturos, si sicut solemus cum nostris equalibus adversus Deum tergiversari fuerimus: cur enim in litibus et jurgis inter se susceptis tot cavillationibus solent uti homines, nisi ut obicem aliquem opponant, et adversarium placeant; aut saltem ipsi timorem incutiant, ne vehementer ab ipso urgeantur? Quoniam igitur homines

Quo veni- tur in Deo non esse curae quomodo vivamus.

Cum Deo nil prostimus, maxime tamquam si illi complacere in bonis operibus nostris.

Nostram nos ipsi multatiam arguamus oportet.

Vers. 4. Non esse nobis cum Deo sicut cum hominibus litigandum.

nonnunquam falsa sui opinione ita turgent, ut inducant animum erga Deum faciliare quod alii erga alios faciunt, propterea dicit: « Numquid timens arguet te? » id est, putasne ex timore tui Deum disceptaturum tecum iudicio, quasi te metueret, tuamque injustitiam aut versutiam reformidaret? quid enim Deo possumus facere unde nos timeat? num forsitan timebit ne ipsius cervicibus pedibus nostris premamus? atqui quisquis giganteo ausu adversus Deum insurgit; quid alud agit, quam sibi ipsi cervicibus frangit? Non est igitur quod existimemus Dominum sibi timere a nobis (stolidissima enim sit istiusmodi persuasio); sed sciamus Deum, cum nos ad tribunal suum citat, ideo non facere, quasi illi nocere possumus, sed ut cogat nos sentire malum quod in nobis est, et eo incitemur ad querendum remedium; utque vera poenitentia ad ipsum accedamus, secundum ejus voluntatem gubernari cupientes. Et certe inexcusabiles omnino simus, si ipsi restiterimus, et ad malitiam nobis insitam rebellionem illam et obstinationem, quae nos ipso ad se revocante flecti non sit passa, adjunxerimus, de qua subdit:

**Vers. 5.** 5. ET NON PROPTER MALITIAM TUAM PLURIMAM, ET INFINITAS INQUITATES TUAS? — Certum quidem est hoc in Jobum virum innocentissimum et omni virtutum genere ornatissimum minime quadrare, cui ab Eliphazo male idcirco applicantur; nobis tamen interea generalis ejus propositio tenenda est, quae salutarem omnino doctrinam continet, dummodo eam nobis prout opus est applicemus: nempe unumquemque nostrum debere frequenter in seipsum descendere, conscientiae latebras excutere, sese incorrupto iudici sistere, reum se peragere, culpam agnoscere, nec expectare dum ipsum Deus persequatur; sed a semetipso delictorum suorum poenas exposcere, singula discutere, et pro occultis etiam et alienis, quae innumera sunt, veniam deprecari. Id, inquam, si non perfunctorie, sed diligenter et sollicitè fecerimus, nos adduct ad animi demissionem et veram poenitentiam, ita ut non amplius tam tardi simus, ut eramus, ad Deum ac judicem nostrum tempore opportuno nobis repropitiandum; saltem non ita amplius refractarii erimus, ut adversus alium castigationes et stimulos recalcitremus: intelligimus enim non cum homine nobis negotium esse, sed cum Deo, qui nec falli potest, nec fallere, quem nec muneribus corrumpere, nec confectis astute dolis decipere valemus. Hinc tamen male, ut dixi, infert Eliphaz Jobum a Deo integro et sapiente iudice tam severo aequeque iudicio puniri, quod esset gravibus sceleribus implicatus; quod ut probet, gravissima confingit crimina, eaque viro innocentissimo non minus falso quam impudenter impingit dicens:

**Vers. 6.** 6. ABSTULISTI ENIM PIGNUS FRATRUM TUORUM SINE CAUSA, ET NUDOS SPOLIASTI VESTIBUS. — Obijcit hic Jobo crimina, quae divitum improborum atque

tyrannorum propria esse videntur, et eorum, qui Jobo inhumani- tatem et avaritiam et aviditiam et invidiam et iniquitatem etiam erga fratres, autem etiam inhumani- tatem et crudelitatis fructibus dices- cere solent, nimirum sordidam avaritiam, incredibilem feritatem atque inhumanitatem: « Abstulisti, inquit, pignus fratrum tuorum. » Immisericordie profecto et inhumanitatis est maxime, erga fratres et propinquos non esse liberalem ac munificum, sed seivum creditorem, et turpis lucri usurarumque exactorem; atque illis egentibus, aut etiam postulanti- bus, nihil sine pignore dare, verum captis pignoribus postea cogere et coercere. Quid vero frater fratri mutuo et commo- dato, ac non potius dono minimeque reddendum dedisse, aut reddendum vero cum primam possit, sine pignore, quasi illi nocere possumus, Certe qui sua fratri communia non fecerit, is frater compellatione indignus, et humani sanguinis exors censendus, proptereaque ab hominum communitate ablegandus, in quem illud exsistit quadat, quod de tyranno dictum est a Cicerone sapienter lib. III *Offic.*: « Hoc genus pestiferum et inhumani- tatem in exterminandam et communi novit. »

In Hebraeo et apud Septuaginta sensus est vehementior, *ἠρξῆς ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν σου διακείης, ἢ πῆγνον αὐτὸν ἀπέπλησῃς ἀδελφῶν σου ἐν ἄνῳ,* id est, non solum illorum bona, quasi tibi obnoxia et debita, injecta manu tibi asseruisti, sed illos ipsos per vim et tyrannidem comprehensos tenens suffocabas, quoad usque redderet universum debitum, quemadmodum in evangelica parabola *Matth.* xviii, 28, de iniquo servo legitur; idque sine causa: quod S. Thomas interpretatur, sine causa necessaria, quia de fratribus tuis sine pignori confilere poteras. Alii exponunt frustra, supercavae, sine merito, gratis, nihil debentes: nam solent divites avari in media luce et in medio foro latrocinia exercere, et spoliare sine causa pauperes, atque fingere se creditores et alios debi- tores, qui licet nihil a divitiibus unquam acceperint, nihilque debeant, sed tamen propter paupertatem pares non sunt repellende injuria, asserenda veritati, redimende vexationi. Sic exponit Origenes in Caten., frustra pignus abstulisti ab eis quibus nihil ipse credideras; super illo autem quod sequitur: « Et nudos spoliasti vestibus, » quesiunculam sic proponit, solvique idem Origenes: « Atqui nudos spoliare qui poterat? nudos igitur valde inopes cogitare debemus, qui non alteram habent vestem. » Facilius et clarior sic exponas, q. d. Quem spoliasti ablati et capto pignore, effecisti ut nudus maneret; erepto igitur vestitu nudum spoliatumque contra naturae et humanitatis iura dimisisti: est namque in ipsa rationis et humanitatis lege positum, quod benign-

Jobo inhumani- tatem et avaritiam et invidiam et iniquitatem etiam erga fratres.

Inhumani- tatem in exterminandam et communi novit.

Divites avari in foro exercent latrocinia.

nissimus deinde legislator hominum Deus precepto suo et lege cavii Ecod. xxii, 26: «Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei: ipsum enim est solum quo operitur indumentum earnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat.» Accipit nimirum vestem per culcitra, aut pro lodice: nam etiam Ulpianus jurisconsultus clarissimus inter vestimenta numerat omnia lanæ lineæque, vel senæ, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amictendi, insterendi, injiciendi, accumbendi causa parata sunt. Quare apud Amos, cap. x, 8, quod nos legimus vestimenta pignorata, Chaldaeus reddidit lectulos oppignoratos. Vel certe accipit pro illo ipso vestimento, quo et se operit interdum, atque noctu etiam jacens se contegit: ita Pineda noster, qui simul observat hoc loco per vestes non solum stricte debere intelligi vestimentum, verum etiam quomocumque aliam domesticam et necessariam suppellectilem ad commodam vitesustentationem: sic Isai. iii, 6, per vestes et panem, opes et facultates necessarie ad vitam intelliguntur: «Vestimentum tibi est, princeps esis noster,» id est, tibi suppetunt necessarie facultates, patrocinium nostri suscipe; ubi vers. 7 respondet eodem sensu: «In domo mea non est panis neque vestimentum.» Illud non pretermittendum quod eleganter dicit Origenes, videlicet posse dissolvi hanc postremam versus partem a præcedenti, et nunc proponi aliud immiseriordie genus, videlicet, quod non vestierit nudum: «Fortasse, inquit, amictum nudo non prebere, ablationem spoliationemque nuncupavit: spoliator enim et raptor is est, qui nudum non induit.» sicut qui esurient non pavit occidisse censetur. Quem loquendi modum sequentia magis confirmant:

Vestis nomine quæcumque pars suppellectilis intelligitur.

Vers. 7. Crimen et non bene fuisse miseris.

7. AQUAM LASSO NON DEISTI, ET ESURIENTI SUBTRAXISTI PANEM. — Pulchre ad hunc locum Olympiodorus in *Caten.*: «Ergo, inquit, reus quispiam est, non solum quia injuriam facit, sed etiam quia benigne non facit. Vide igitur quanta nostra in alterum esse debeat beneficentia, quandoquidem non ministrasse sitientibus pocula crimini datur, sicut et aquæ frigidae poculum mercede non caret: itaque immoderate inhumanitatis Jobum condemnat Eliphaz, quod ne aquam, gratiam sumptus omnis expertem, homini siti enecto, quod ipsum scelus est gravior, tribuerit. Hæc quidem certe crimina sunt prorsus vitæperatione digna, sed quæ in Jobum tamen minime conveniant:» erat enim alienissimus ab illo crimine inhumanitatis, quod calumniose ac mendaciter ei Eliphaz impingit. Aqua, ut alibi diximus et hic Pineda notat, est symbolum abundantia; quæ vocis proprietas et significatio presenti loco et instituto conveniet, ut significet Eliphaz ex magna illa divitiarum abundantia et affluentia divitis ne guttam quidem redundasse in sitientes et lassos, quemadmodum de epulone evangelico scriptum est Luc. xvi, 49, quod «epulabatur quotidie splendide,» et ne mica

Aqua symbolum abundantia.

quidem famelico obveniret. Proh avaritiam inexplebilem, et sacram auri famem, quæ ad victum ac vestitum nihil sibi sufficere; at vero nihil pauperibus deficere æstimat recogitative! Quæ inhumanitas hominem efficit omnis humanitatis et misericordie exsortem, siquidem talis Eccl. x, 10; «in vita sua projecit intima sua» qui autem viscera projecit, in quibus sedes est misericordie, omnem humanitatis legem et fidem abnegavit: hi sane Prov. v, 16 nunquam «derivant fontes suos foras,» sed claudunt «visera sua» ab egenis; atque mendicis potentibus respondet «sicut æstus in siti:» quid enim sicuti et humanitatis ardens æstus communicabit sitiundo et lassos?

Illud præterea notandum, quod licet quicumque potus per aquam intelligi soleat, hoc loco tamen pro frigida sumi videatur, id est ea quæ nullis expensis eget, non igne ad calefaciendum, non alio medicamento, aut vini mixtione ad condiendum, sed facile parabilis sit, quæ homini interdicti etiam sceleratissimo lex humanitatis vetit; quam etiam vim expressit Christus in evangelio dicens *Math. x, 42*: «Quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigide, non perdet mercedem suam.» Est autem aqua tenuis et vulgaris beneficii symbolum, de qua pulchram Seneca lib. *I De Benef.* cap. ii, et in rem præsentem opportunam sumpsit similitudinem: «Quemadmodum in ægris aqua tempestive data remediū locum obtinet; ita quamvis leve et vulgare beneficium sit, si presto fuerit, gratiam pretiosam, sed lentam et diu cogitata numeris vincit.»

ET ESURIENTI SUBTRAXISTI PANEM. — *q. d.* Victum et panem, quem esurienti non porrexisti, subtraxisse ac rapuisse censendus es. Gravissimum sane hic error divitum est, quod abunde sibi cautum arbitrantur, si manus a facinore ac rapina abstinerint; nihil pensi habentes, an opibus suis ad luxum, an ad misericordiam utantur: audiant sane Magnum Gregorium, qui *Pastor.* part. I, admon. 22, hos tales eidem maledicto subjicit, quo infructuosa fletus olim a Christo percussa est: «Terram, inquit, fletuosa sine fructu occupat, quando locum, quem exercere alius per sollem boni operis valuit, stultus per desidie umbram premit. Illi autem dicere nonnunquam solent: Concessis utimur, aliena non querimus; et si digna misericordie retributione non agimus; nulla tamen perversa perpetramus: quod idcirco sentiunt, quia videlicet aere a cordis a verbis coelestibus claudunt. Neque enim dives in evangelio *Luc. xvi, 49* qui indeubatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, aliena rapuisse, sed infructuose propriis usus fuisse perhibetur; eumque post hæc vitam ultivi gehennam suscepit, non quia aliud illicitum gessit, sed quia immoderato usu totum se licitis tradidit.» Hactenus vir ille sanctus, qui paulo etiam superioris: «Admonendi sunt, inquit, ut sine aliena rapiant, nec sua largiantur, ut sciant eam, de

Avaritiam randiviti tam inhumanitatis.

Aqua symbolum valentis benevolentia.

Divites obligantur ad opera misericordiorum.

qua sumpti sunt, cunctis hominibus communem esse terram, et idcirco alimenta communiter omnibus proferre. Incessum ergo se innocentes putant, qui commune Dei munus sibi privatim vendicant: qui cum accepta non tribuunt, in proximorum neque grassantur: quia tot pene quotidie perimunt, quot morientium pauperum apud se subsidia abscondunt. Sane, inquit S. Leo serm. 1 *De Col.* idcirco te Deus abundare voluit, ut per te alius non egeret, et per ministerium operis tui pauperem ab egestatis labore leque a peccatorum multitudine liberaret. C. mira providentia et bonitas Creatoris, ut uno facto duobus vellet esse succursus! quid enim causa putamus esse, cur æterna illa Sapientia, quos natura pares condidit, tanquam impares esse voluerit nascendi fortuna, nisi ut necessitudine quadam devinctos hunc beneficentia exerceret, illum patientia, et ut relictio pauperis diviti fieret occasio salutis?

Facessant igitur inania illa et livola divitum avarorum subterfuga dicentium: Quomodo vero? numquid facultatibus meis me nudari convenit? quod Deus mihi dedit, nonne meum est, ut de eo quantum mihi videbitur nec plus imperitiam? Si opes aliquas habeo, illas non rapui, nemini propter ipsas damnatum intuli; cur non mihi liceat possidere quod a Deo habeo? gratias enim illi ago, cognosces id mihi ab ipso datum esse. Frustra hæc adferimus in medium, quamvis enim Dominus det divitiibus id quod ipsi possident, modo habeant mediis legitimis, ita ut possint jure proferri se ab ipso habere; non tamen ea conditione acceperunt, ut nulla aut perfunctoria egustatis et inopie alterius habita ratione, ipsi soli eo uterentur. Cum enim Deus nobis uberiori copia largitur opes, nos quasi suos procuratores et economos constituit, quorum munus est non solum accipere et colligere, sed etiam distribuere prout dominus jusserit. Cui igitur honorum copia suppetit nequaquam dixerit: Atqui hoc meum est; ita quidem, sed ea conditione, ut de eo subvengis indigentibus, idque animo volenti ac benigno, promptoque ac liberali. Quas elemosynæ conditiones vide a Tollenario in *Eccl.* cap. xi, 1, eleganter expensas, ut ut sit, minime excusamus, si proximi nostri esurierint, nosque cognita ipsorum necessitate et indigentia nihil opis et subsidii attulerimus: argumento enim illud erit nos bonis, quæ Deus in potestate nostra esse voluerat, abusus esse, ideoque Deum nos habiturum tanquam homicidii reos; atque hoc est quod hic versiculus insinuat, scilicet eum puniri a Deo qui panem pauperi esurienti denegavit, nec potavit aqua sitientem.

Divites bonorum dispensatores, non domini sunt.

Vers. 8. Eliphaz obiicit Jobo tyrannicam violentiam.

8. IN FORTITUDINE BRACHII TUI POSSIDEBAS TERRAM, ET POTENTISSIMUS OBTINEBAS EAM. — Obiicit hic Jobo tyrannicam violentiam ac dominatum, *q. d.* Non jure, sed injuria; non æquitate, sed vi et armis eas, quas habebas divitias, et comparasti, et aliis imperabas, quia fortior illis et violentior eras;

in Hebræo et verbum est, *vir brachii terram occupabat*, et *cujus personam accipi solebat habitavit in ea*, ubi *virum brachii* potentem appellat, «cujus persona accipi solebat,» id est cui judices, si aliis injuriam faceret, resistere non audebant: quare præter eam, quam Vulgatus expressit, potest hic locus aliam habere sententiam, *q. d.* Ergo animo patiebaris, ut potentes et locupletes homines aliorum bona per vim occuparent, quod crimon gravissimum est in eo qui rempublicam capessit: ita Stunica. Vatablus vero sic exponit, *q. d.* «Pauperes non dignaris pavere, ut potentibus possessiones tuas offers. et tuis quos magni faciunt homines propter aut ritatem eorum:» idem judicavit Nicetas: «Humiles, inquit, per vim oppressisti, potentes suspexisti atque ornasti,» et fere eodem modo Origenes. Hoc nimirum est res juri, quod Samuel Israelitis regem postulantibus proposuit *I Reg. vii, 14*: «Agros, inquit, vestros, et vineas, et oliveta optima tollet, et dabit servis suis,» ubi reges suis bonis non contenti dicuntur in aliena involatari.

Hanc regum cupiditatem sub artificioso quodam et typico apologo ligna significavit, cum enim regnum fisci detulerunt *Jud. ix, 10*: «Dixerunt enim ligna, inquit textus, ad arborem ficum: Veni, et super nos regnum accipe.» At quid fisci cum rege, ut ipsa præ cæteris arboribus suscipiendo arborem regno eligatur? Multum profecto, nam ut recte ibi Montanus: «Nulla, inquit, ex omni plantarum genere avaritie studium apinas refert quæ ficus, cupus ad exsuccidendum undique humorem et frequentissimæ radices, et nonnullæ adeo longe deprehenduntur, ut ad puteos et fontes ac paludes longo intervallo distantes pertineant: adeo etiam sagaces, ut intra domos loca querere, subire atque obtinere didicerint, in quibus lagene, hydræ, cæteraque aquaria vasa statuantur, ibique soleant diutius hæere.» Non aliter et reges (tyrannos intelligo) alienas opes arcentes sitiunt, ad easque corripientes in mille manus et brachia dilatantur, in publicas et privatas vides sese insinuant, locales, crumenas, thesauros, quidquid abditum et repositum est tentant, palpant, adoriuntur. Eadem fortassis causa est cur etiam viti oblatum fuerit regnum a cæteris arboribus *Jud. ix, 12*: «Veni, inquit ad vitam, et impera nobis:» nam quemadmodum vitis latissime serpit, et, ut loquitur Marcus Tullius in *Caton.*, «clavivitis suis quasi manibus quidquid est nata complexitur,» seu, ut loquitur Tertullianus lib. *De Anim.* cap. xix: «Si quid attigerit ultro amabit, et quidem viriosus amplebitur; tam de suo ingenio quam de tuo arbitrio propterea esse secuta,» hoc est, non expectat, ut a suo ipsa colono religetur; sed per seipsum nativa quadam industria quidquid nanciscitur amplectatur, ut firmior sustentetur. Ita plane et reges omnia diripiunt, ut possint suarum possessionum fines latius propagare, suamque digni-

Regnum fisci est riar et a metis ex arboribus avaritiam aptas refert.

Ita etiam viti deturatur, quia quidquid est nata complexitur.

tatem contra hostium injurias fieri. Magno certe regi et republice malo princeps avarus nascitur: cui nimirum census publici et vectigalia plus aequo placeant; quo fit, ut miserrima plebecula cogatur ad egestatem et extremam pauperiem, cum tyrannus in suorum possessionem violentier irruit, eorumque peculium depeclatur.

Certamen a doctis illud Tiberi celebratum est: *Boni pastoris esse tendere pecus, non deylabere*, quo damnabat tyrannos illos *δυσκόπους*, qui suis abradunt quidquid possunt, et sic importunus in fiscum suum convertunt, ut a misera plebecula non pellem modo, sed et carnes ipsas detractas velint. Eandem sententiam, sed aliis verbis expressam, ab Alexandro Macedone literis expressam habemus: huic enim cum displiceret exactiones, eorumque potissimum qui a subditis ampliores vectigalium reddunt quam per fortunas hominum liceret extorquebant, apud suos dictabat: *καταργήσω τὸν τὸν ἐκ πίτων ἐκτέμνω τὰ λάχανα, ἄλλοτερον οὐκὶν ραδικὸν ἕρβας κολλῶντι, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς στερῆς ἀρβύρες ἐκείδῃ.* Ad hanc principum rapacitatem coercendam praecipit Deus, ut regi Israel tantum praediorum assignaretur, quantum ad congruentiam ejus sustentationem sufficeret, ne ipse alienis indigentibus prelixu in alienas fortunas involaret: « De terra, inquit *Ezech.* XLV, 8, erit ei possessio in Israel: et non depoulabuntur ultra principes populum meum. » Quid enim esse poterat iniquis quam propriis auxiliare et alienis inhilare? propterea statim addit *ibid.* vers. 9: « Hec dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis principes Israel: iniquitatem et rapinas intermitte, et justitiam et iudicium facite: separate conlinia vestra populo meo, ait Dominus Deus; » quibus ultimis verbis confinium discriminatio praecipitur, ne inde aliqua alienorum invasio subsequatur. Quid si in confinio sui populi praedantur? quid si in illius medio grassentur? « Principes ejus, inquit idem propheta *Ezechiel*, cap. XXII, 27, in medio illius quasi lupi rapientes praedam: » neque enim minores praedas agent rapaces principes inter cives quam voraces lupi inter agnos. Non minus apta est illa translatio, qua Nabuhodonosor dicitur *ibid.* cap. XVI, 3 « aquila magnarum alarum plena plumis, » seu, ut habent Septuaginta, *πτερυγὲς ἐνέχυρος, plena unguibus*, quia quot sunt in aquila plumae, quibus ipsa tegitur, tot sunt in rege ungues, quibus aliena rapit. Sub eadem metaphora dicitur et Pharaon *ibid.* vers. 7 « aquila grandis, magnis alis multisque plumis, » seu, ut iterum vertunt Septuaginta, *πτερυγὲς ἐνέχυρος, multis unguibus*: haud dubium, quin propter rapacitatem, ut ibi D. Hieronymus interpretatur; unde non immerito D. Augustinus lib. IV *de Civit.* cap. IV: « Remota, inquit, iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia ipsa latrocinia quid sunt nisi parva regna? » Tale hic Eliphaz Jobi regnum fingit, ut pote ex subditorum spoliis civiumque rapinis constat, et cum atrocissima viduarum ac pupillo-

Reges non de lentibus ex...

Optim ro...

Rapaces...

Reges...

rum oppressionem conjunctum; id quod sequenti versu maxime exaggerat:

9. VIDUAS DIMISISTI VACUAS, ET LACERTOS PUPIL- LORUM COMMUNISTI. — Id est, iis eras infestus atque crudelis, quos omni praesidio orbatos esse intelligebas: hoc fere commune tyrannorum est vitium, ut eo adiciant avaros et inclementes oculos, ubi minus esse vident ad repugnandum vi- rium; et ideo Deus pupillarum viduarumque causam atque tutelam iudicibus principibusque commendat, et omnium manus severe aret ab illorum injuriis, ut *supr.* cap. VI, 27 fusus ostendimus; quae ad hujus quoque loci illustrationem majorem consulas licet. Mirum sane videri possit, quomodo et cur Eliphaz Jobum hic accuset criminum, quae nunquam in ipso animadversa fuerant: nam, ut deinceps videbimus cap. XXXI, 19, Jobus tota vita valde humanus et liberalis fuerat, sicut se profiteitur orphanorum tutorem et viduarum protectorem fuisse; caecis oculorum, claudis tibiarum loco exstitisse; manum denique suam indigentibus nunquam clausam fuisse. Cur igitur Eliphaz et qua fronte objicit illi, quod proximorum bona et facultates rapuerit, quod non misericors, sed crudelis fuerit, viduas dimiserit vacuas et lacertos pupillarum communierit? Ista videtur plane contradictoria et a ratione prorius aliena esse. Sed nobis sciendum est, quod non semel jam notavimus, Eliphazum iudicare de Jobo ex afflictione, quae causa est cur omnia pervertat, ut septies ostendimus. Nos autem ea prudentia praeditos esse oportet, ut cum Deus affligit aliquem, non statim concludamus eum hominem esse improbum, et pro meritis tractari: hoc enim est aratrum bobus praepone, ut vulgato dicitur proverbio; unde non mirum est Eliphazi iudicium fuisse depravatam atque corruptum. Quam falso autem et inique Eliphaz Jobum incontinentiae et iniustitiae erga viduas et pupillos arguat clarius patet ex infra dicendis ad cap. XXXI, vers. 17, ubi se maximum viduarum et pupillarum patronum discrete profiteitur. Porro *lacerti pupillarum*, quos comminuisse Jobus arguitur, sunt ipsa pupillarum atlas infirma et rudis, quae nobilium virorum patrocinio veluti lacertis protegi debet; sed illi non audent se tyrannorum violentia opponere, cum pupillarum fortunas everti vident. *Lacerti* item sunt leges et iudices, qui legum custodes sunt et vindicantes, quique pupillarum dici possunt parentes; sed haec omnia conculcat quidem tyrannorum avaritia, et vis inique frangit; bei tamen ullionem minime evadit, quapropter subiungit:

10. PROPTEREA CIRCUMBATUS ES LAQUEIS, ET CONTURBAT TE FORMIDO SUBITA. — Laqueus appellat Eliphaz cruciatum, dolores, anxietates, infamiam, omnia denique mala, quibus Jobus ut mestissimum carcere constitutus fuit; eodem nomine calamitates vocabat David dicens *Psal.* X, 6: « Pluit super peccatores laqueus, ignis et sulphur, » etc.; item alibi *Psal.* LXXI, 41 ait: « Induxisti nos in

Ver. 9. Tyrannorum pro...

Unde Eliphaz...

Judices...

Ver. 10. Quod signifi...

laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro. » Pro verbis vero illis: *Conturbat te formido subita*, Septuaginta interpretes habent, *ἐκτίθεισά σοι φόβος ἔξωτος, sollicitavit te bellum insigne*: non enim una vel altera afflictione infestatus fuit Jobus, sed exercitum quoddam malorum bene instructo et conjurato obsessum bellum grave diu sustinuit; quod tanti viri patientiam fortitudinemque commendat.

Tropologie, vita nostra tentationum laqueis circumdata est, juxta illud *Eccl.* IX, 20: « Scito quoniam in medio laqueorum ingrederis. » O viam impeditam et periculosam! in qua nostra ego magis est miseranda conditio, quod eos laqueos in nostram perniciem structos luminibus oculorum non videmus; quae res nobis magnum sine dubio metum incuteret, et mentem pavore comperlet. Hoc idem magno Antonio Numen ostendit, qui luce Dei aliquando illuminatus totum hunc vidi mundum laqueis referunt adeo crebris atque tenacibus, ut vix ulla anima extricare se possit atque in sublime evolare; quae tristior et formidanda species non modo metum, verum etiam fletum et mororem excitat a sanctissimo illo viro de periculis hominum cogitante. Consimili in timore fuit S. Ambrosius, in quo digna religionis duce et curatore animarum illa item laqueorum fuit animadversio: « Multi, inquit lib. IV in *Luc.* laquei quaecumque ingredimur, laquei in lege, laquei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur a diabolo: laquei in philosophia, laquei in cupiditatibus: peccatorum enim meretricis laqueus est peccatoris. Laqueus in pecunia, laqueus in religione, laqueus in studio castitatis; » quod si ipsa per se cadit hominum imbecillitas, si mundus mille et mille modis conatur evertire, si tota hujus mundi figura, ut S. Paulini verbis utar *Epist.* 2, « zabolicis praesentia rebus est, » si laquei ubique irrumpunt, si obita periculis omnia; quis poterit esse vacuum a timore, cum praesertim lubricus sit locus, et praecipit in malum via? nam vere et eleganter Seneca *Epist.* 97: « Non primum tantum est ille ad vitia, sed praecipit. » Eadem mente S. Leo serm. 5 in *Quadrages.* in tentationum multiplici varietate et periculis obstupefactus et haerens exclamavit: « Plena omnia periculis, plena sunt laqueis: invitant cupiditates, insidiantur illecebrae, » etc.; et serm. 11: « Laqueus est in securitate, laqueus in timore, » etc. Hos utinam laqueos ut par est omnes cavemus, ne, quod Vates purpureus admonuit *Psal.* XXXIV, 8, cuiquam « veniat laqueus, quem ignorat, » hoc est, quem non cavet, quem non omni provisione animi studioque devitat.

11. ET PUTABAS TE TENEBRAS NON VISURUM, ET INFETU AQUARUM INUNDANTUM NON OPPRESSUM IRI? — Per tenebras, uti in superioribus non semel notavimus, intelligit calamitates, statum infelicem ac tristem: sicut enim felix status per lucem, ita vicissim infelix per tenebras denotatur; cujus

appellationis ratio est, quia qui potentes sunt et in dignitate possit, laeti degunt, amant videri, lucem querunt, et quasi radios quosdam nitoris et fortunae suae dispergunt: quibus contra sunt adversa omnia, lucem oderunt, seque abduunt in tenebras, et animi fuliginem etiam atrato habitu manifestant. Eliphaz itaque ignominiam appellat tenebras, ut claritatem nominis Jobi obnubilatam notet; impetum vero aquarum ponas et afflictiones nominat, est enim aqua similiter hieroglyphicum lacrymarum, vexationis, molestiae, calamitatum, ut plurimum locis regius Vates ostendit: illius enim illa vox in morore et calamitate positi *Psal.* LXXVII, 2: « Intraerunt aquae usque ad animam meam, » et quibus cum esset aliquando liberatus eucharisticum illud cecinit *Psal.* XVII, 17: « Assumpsit me de aquis multas. » Messias hominum liberator in hoc vitae cursu multas aërumas gravesque exorsit, cujus proinde hoc symbolum est sacrum et regium *Psal.* CX, 7: « De torrente in via bibet. » Sponsa in epithalamio cum victicem charitatem figuratis modis velle exprime, quae rebus adversis florem et dignitatem suam non amittit *Cant.* VIII, 7: « Aque, inquit, multae non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. » Fluctus igitur, aquae, flumina significant, ut dixi, ærummos vite genus, miserum et afflictum; unde quae noster interpres vocat in Psalmis *dies afflictionis*, et Septuaginta eodem omnino sensu *καταστροφῶν, vexationis*, Aquila verit ex Hebraeo *ἐκκαταστροφῶν, diem inundationis*; inundantes autem aquae gravem significant et subitam stragem: neque enim inundant aquae, nisi quando flumina aut torrentes magnum accipiunt incrementum; quia vero subito ingruunt tempestates, quibus argenter flumina, subito etiam aquarum impetus obvium quodque invadit popularum. Haec comparatio in Scripturis frequentissima est, quae, ut dixi, grave indicat et repentinum malum: ita Sanctius legitur. Septuaginta interpretes absque interrogatione notent, *τὸ πῶς αὐτὸς ἀπέβη, καὶ πῶς ἐξ ἰσοῦ ἐκβάλετο, lumen tibi in tenebras conversum est, et dormientem te aqua operuit*, quasi malorum inundatio sopitum incuria Jobum offenderit, obrutusque emergere non quiverit; at Jobus minime obdormivit, sed vigilans et rerum praesagio cantus Deum coluit, seque ad praellum comparavit, ut e cap. III, 24 liquet, ubi ait: « Antequam comedam suspiro, et lingua inundantes aquae sic rugitus meus: et quia timor quem timebam evenit mihi, et quod verebar accidit, » etc.

12. AN NON COGITAS QUOD DEUS EXCELSIOR COELO SIT, ET SUPER STELLARUM VERTICEM SUBLIEMETUR? — q. d. Profecto tu non consideris Deum esse caelis sideribusque altio, qui et sublimi loco ut summus imperator omnia circumspicit et moderatur: sic a theologis Ægyptiis Deus fingebatur supra loton aquaticam sedens, cujus arboris poma, folia aliaque rotunda sunt: quo symbolo hiero-

Vita nostra...

Aqua hieroglyphicum...

Inundantes aquae...

Ver. 11. Deus caelis...

glyphico significabant Deum hujus orbis complexum et confusionem omnem superare, emilnere luto, longe remotum esse a sordibus labentium rerum, et sublimi quodam imperio et divino potiri. Qua propemodum ratione Jamblichus lib. De Myst. Egypt. theol., arcanum interpretatur; sed istiusmodi fabulis ac superstitionibus omis-

Triplex modo dicitur Deus excelsus: primo.

Secundo.

Tertio.

Deus est ubique et extra omnia.

triplici modo Deus dicitur *Excelsus* et *Altissimus*, primo, ut causa omnis celsitudinis et sublimitatis, quae est in rebus creatis, sive ea sit ratione loci et magnitudinis, quomodo caeli *excelsi* dicuntur; sive ratione officii et dignitatis, sicut principes, reges, pontifices excelsi sunt; sive ratione naturae, sicut angeli, qui rebus omnibus corporalibus longe sunt excelsiores; sive ratione perfectionis et status, sicut beati, et in primis humanitas Christi, deinde B. Virgo mater Christi. Omnis celsitudinis hujus ordinator, limitator, distributor ac largitor est Deus, qui omnes partes universi corpori et incorporati pulcherrimo ordine distribu-

it. Secundo, quia ipse est solus vere sublimis et excelsus, nam omnis celsitudo, quae est in rebus creatis, ipsius celsitudini comparata, non est celsitudo, sed solum imago et umbra celsitudinis ipsius: omnes enim reges et principes, imo omnes angeli et beati, sunt servi illius et mancipia natura sua; quamvis ipse sua benignitate per communicationem spiritus sui eos in filios adoptarit, et nomine *filiorum* appellet. Tertio, propriissime dicitur *Excelsus* et *Altissimus*, quia ipse secundum essentiam suam et secundum omnes suas perfectiones est infinite elevatus supra omnem creaturam non solum actu existentem, sed etiam supra omnem possibilem et mente conceptibilem, quantumvis ea sublimis, potens, sapiens, magna, pulchra, sancta concipiatur; unde non solum dicitur *Altissimus*, quia excelsior vel altior omnibus aliis, sed quia infinite altior; adeo ut inter supremam creaturam existentem et ipsum sint infiniti gradus specierum angelicarum sursum tendendo. Idem dicendum de gradibus altitudinis, unde omnis creatura quantumvis excelsa est infinito, ut sic dicam, intervallo infra ipsum locata, etsi in eodem spatio sit; hinc fit, ut inter creaturam et Deum ipsum sit infinitum quoddam intervallum non distantia loci, sed naturae seu gradus; quod mystici theologo *solutudinem* vocant. Cum igitur hoc loco Deus *excelsior caelo* dicitur sic intelligendum, ut nullo loco divina mens definitur et claudatur, sed simul omni spatio quoad illa pingi cogitatione potest, versetur; quod de spatio extra mundum infinitis, gravissimi theologo asserunt. Itaque S. Dionysius lib. De Divin. nom. cap. iii, nominat vim *ὑπερῶν πνεύματος καὶ εὐδαιμονίας, ubique presentem et usquam*; D. Athanasius eodem sensu, *in τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐν τῷ ἕρῳ, in omnibus et extra omnia*, quod Isidorus Hispalensis lib. I De Sum. bon. cap. ii, erudite in hunc modum illustrat: « Immensitas divinae magnitudinis ita

est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum; et ideo inferiorem, ut omnia continent; ideo exterio-rem, ut incircumscrip- ta magnitudinis sui immensitate omnia concludat, » etc. Pii viri hoc genere meditationis plurimum proficiunt ad virtutis omne genus et perfectionis, cum presentem ubique Deum cogitant et venerunt; multosque scimus a scelere et maleficio revocatos, quod adorandum omnibus Numen a Jesso cognoscere; cuius fallere oculos, aut ultricem crinium manum effugere nulla ratione possent. Quam autem Job totus in hac praesentis ubique Dei consideratione defixus haerere ipse satis significavit cum ait cap. ix, 28: « Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti, » unde mirandum est Eliphazum tam sui ac sermonum Jobi fuisse immemorem et impudentem, ut viro sanctissimo impiissimas contra divinam scientiam et providentiam voces affingat.

13 et 14. ET DICIS: QUID ENIM NOVIT DEUS? Quid enim novit Deus? Quasi per caliginem judicat. Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines coeli perambulatur. — Impiorum haec cantilena est, q. d. Quid mihi laborandum est, ne quid in Deum agam aut cogitem insanie, cum oculi ejus, quae in tanta locorum distantia sunt, assequi non possint, aut certe distincte planeque cognoscere, eo quod interfusa nebula vel omnino vel saltem clarum rerum conspectum oculis eripiant. Tertio nimirum est impiorum divina suis admetitum stolidissima cogitatio, ut existiment latere Deum quasi in suo secessu atque conclavi in nubibus, et ibi agere vitam otiosam et inertem; neque considerare quid rerum in terris fiat, ut peccata supplicis, et recte facta praemis pro meritorio modo prosequatur. Haec Sanctus noster, qui minime laborandum ait, an hic recte ac scite secundum rationes astronomicas locutus fuerit Eliphaz; qui modo supra stellarum verticem sublimem dicit esse Deum, modo circa caelorum cardines ambulare, quasi his in celestibus orbibus nihil foret excelsius; quandoquidem ex impiorum libidini suae servientium opinione id referat, quibus summa cum injuria sanctissimum Iobum accenset. *Cardines* autem *coelorum*, supra quos Deus perambulare dicitur, sunt duo illa puncta immobilia ac fixa, circa quae universa mundi machina circum-

Memoria dei figurata.

Ver. 13 et 14.

Impii existimant latere Deum, et hinc intra se considerant.

Cardines caeli quatuor.

fatuo quodam errore decepti perambulare Do-

minum, quem superiora tantum curare existimabant, et ea quae ad universalem rerum administrationem pertinebant: quia ille commodissimus putabatur locus, ubi sederet is qui mundi machinam moderatur, et pro rerum commoditate atque usu celestem illum molem, quae lucem caloremque diffusit, varie converteret.

Aiebant autem vesani illi inter nos et Deum chaos magnum nubium firmatum esse, et sicut ipse nos laet, ita et nos latere eum; ad summum celestia nosse, celestibus providere; nos vero non agnoscere, aut si forte agnoscat, omnino contemnere. Ex hoc errore multa hominibus acciderunt incommoda, quia liberius atque impudenter peccabant, cum suorum scelerum nullum putarent esse testem, qui interna pervideret consilia, et quae in occultis sunt nihil habitura esse supplicii ab irato Deo: impunitatis etenim spes incredibilem est quantam in voluptuariis animis alat audaciam; hanc multorum scelerum esse causam docet Ezechiel his verbis cap. viii, 12: « Et dixit ad me: Certe vides, fili hominis, quae seniores domus Israel faciunt in tenebris, unusquisque in abscondito cubilis sui; dicunt enim: Non videt Dominus nos: dereliquit Dominus terram, » etc. O stultam ac erroris plenam sanctorum hominum existimationem, et baculo arundineo subnixam! nam si vos aliquando videtis eum qui non videt vos, cur Deus vos et vestra spectare non poterit, licet a vobis minime videatur? et licet *Psalm.* xvii, 12, nubis sint latibulum ejus qui « postit tenebras latibulum suum; » tamen non nubibus continetur, sed ipse eorum et terram implet, et in intimis quoque nostris residet; invisibilisque existens cuncta videt, et nostras cogitationes novit; et rerum etiam minimarum providentiam habet. Haec sane utilissima est consideratio, qua instruitur hominum mens, ut non magis quam ab eliptica sua sol a decore et honestate recedat: nam cui fuerit hoc probe cognitum et persuasum Deum adesse ubique, et videre atque audire omnia, non se facile abduci patietur in vitium aut selestam aliquam actionem. Et Deum quidem ubique versari, et minuta quaeque inspicere, etiam in obscuro latentia, vel profanae scholae noverunt, ut mirum sit inter christianos reperiri qui ita gerant se, quasi fabula id esse videatur.

Est ratur id Aristotelis effatum: « Intelligunt universa a diis omnia conspici; » hinc vetusti sapientes Graeciae Deo nomen facerunt, et *Θεοῖς* indigitarunt a *θεός*, hoc est *scire*, a *videndo*, ut notat S. Gregorius Nyssenus in lib. *Quod non sint tres dii*; qui addit propterea Deum nuncupari *ἔργων τοῦ παντός, universitatis inspectorem*, praesidem summum atque rectorem, *ὁς πᾶσι ἐπιβλέων, ut intuentem omnia*. Egyptii per hieroglyphica sapientiae pulcherrimam in eam rem consuetudinem habuerunt: nam exquisito artificio auris oculosque et pretiosa materia fabricantes consecrabant,

et clarissimis in delubris numinibus suis dedicabant, quo significarent, ut ait Clemens Alexandrinus lib. V Strom. « Deum et audire omnia, et videre; » qui etiam prisca theologia, sed e mente celestium oraculorum et religionis veritate ea ipsa de re disputans, Deum eleganter ait *Deus est totus oculus et auditus*. Persarum magni reges delectos habuere viros, quos nominabant *ἰσχυροὺς καὶ ὀφθαλμοὺς, oculos auresque regis*, quibus illi magnifici et potentissimi dominatores in lustrandis inspicendisque provinciis utebantur, cum ubique adesse illi non possent ad res beate tracterque moderandas. Deus autem *mandi* imperator non indiget oteculis alienisque oculis ad omnium rerum statum cognoscendum, cum ubique perfectissime omnia intueatur: Itaque Zacharias, unus o prophetis qui humanis symbolis res divinas adumbravit, vidit cap. iii, 9, « septem oculos in lapide, » ut in Deo, qui lapis angularis est, perfectam omnium rerum cognitionem significet: in ejus loci interpretatione ait Cyrillus *ἰσχυροὺς ἰσχυρῶν, infirmis oculis intreri omnia*, et res nostras perfectissime comprehendere.

Sancti Patres hanc considerationem mirifice lucebant ut opportunam ad continentium animum in officio, et excitandum ad fugam vitiorum, quibus intentans omnia Dei cultus et in jestas violenter: itaque de oculo Dei mirifica dicunt, et describunt non similem nostris, sed ejusmodi, qui in primis nulla spolia aut locorum intercepato a videndo et cognoscendo impedit. Dei oculus, ait Synesius *Epist.* 44, *πᾶσι δὴ πᾶσι θεῶν, omnino per omnia pervenit et pervadit*, ut ad illis censorios et diligens, ut venerandus quidam censor rebus humanis interest, negotia omnia discutit atque examinat; unde « censorium lumen » illi tribuit Tertullianus lib. *De Virg. veland.* cap. xv. Egregie David mysteriorum omnium conscius: « Deus, inquit *Psalm.* xxxii, 13, de caelo prospexit, vidit omnes filios hominum; » quem locum illuminans D. Basilius Deum vocat *ὀφθαλμὸν θεοῦ, sublimem inspectorem*, ex alto res mortalium plusquam lynceis oculis despicientem: Quomodoque, inquit, perges, quodominque demum elices opus, sive in tenebris, sive in diei luce, semper habes oculum Dei *ἐπιβλέωντα, superintendentem en*. Argo fabuloso, quem praedictum oculis centum fuisse voluit, eam tamen luminum varietatem poetae illi tribuunt quae somno connevat. Oculis Dei (inquit Cyrillus Alexandrinus) est *ἰακωβωτικὸς, sive per visum*, quem latere nemo queat, non claudatur unquam, non indormit: praeterea nulle tenebrae innumbrare illum possunt, aut impedire a perfectissima cognitione, ut merito illi ridiculi et vecordes in impletam suam videantur, qui ad seculos nefarium obcundum areanis se recessibus conclavum obtegunt, et mediant in tenebris existitativae lucerna se tulos esse putant, et a vindice Deo

Potest impii se a Deo non videre, quia ipsi Deum non vident.

Utilissima consideratio praesentis Dei.

Deus graecis Θεοῖς a videndo dicitur.

Deus est totus oculus et auditus.

Dei oculum ait laetari aut fugi.

Dei oculi sunt per visum.

non videri. Quos miseratur et illudit gravissimus Tertullianus lib. De Penit. cap. vi : « Quantas-cumque tenebras factis tuis superstruxeris, Deus lumen est. » Nihil latet Deum, aiebat S. Ignatius martyr in epist. ad Ephes. τὰ κρυπτά τῶν ἁγίων ἐγγύς ἐστὶν ἐμοί, occulta nostra in ejus luce et conspectu sunt.

Cogitare Deum presentem est amuletum virtutum.

Hoc amuletum fuit piorum omnium in primævæ Ecclesie temporibus contra genus omne flagitiorum, apud se cogitare, nihil Deo vacuum esse, illum adesse ubique, videre omnia, intime cognoscere, examinare; seelus videri indignum, purissimos illius oculos et inexplicabilem sanctitatem hominum maleficio polluere; animum nostrum atque pectus, in quo sibi diversorium honoratum esse voluit, augustum quoddam sacramentum et hierothecam esse Numinis oportere, non mali demonis hospitium. Quam doctrinam salutarem insinuare D. Paulus solebat Actor. xvii, 27, atque in mentibus omnium infundere, Deum non longe esse ab innoquo nostrum : in ipso enim nos vivere, esse et moveri, quod in Areopago audientibus sophis monendum et denunciandum putavit : sic enim videbat hac persuasionem animi modestam conciliari, augeri Numinis metum et reverentiam, malum facinus studiose vitari. Quare Athenagoras, ut probaret christianos ab omni flagitio abhorre, hoc adfert argumentum, omnium esse illam fidem et contestatam opinionem, non modo factis, verum et sermonibus et intimis cogitationibus de die, de nocte Deum adesse, πάντα δι' ἡμῶν ὄντα ὅρα, eundem omni ex parte lumen esse, et arcana mentis penetrare; hinc in omnibus oriebatur justus Numinis timor, et castus amor, et perfectæ vitæ cupiditas, et virtutum exercitatio, et sanctimonie cura studiumque acerrimum. Neque mirum si deinde Ecclesie lumina et præsidēs religionis in eo bono promovendo contenderint : audit enim libens ardentia illa D. Leonis, quæ sublimis e Capitolio serm. 3 De Quadr. christianis omnibus edixit : « Ista ergo scientia summi Judicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, et apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confiteatur, et sine voce mens loquitur. » Consimilis sapientie monitum est illud D. Augustini serm. 46 De Verb. Dom. : « Ipse timendus est in publico, ipse in secreto. Procecidis, videris intras, videris : lucerna ardet, videt te : in cubile intras, videt te : in corde versaris, videt te. Ipsum time. » Hoc utique salutari metu compunctus Job assidue vias suas in conspectu Dei arguebat cap. xii, 13 : quare istiusmodi impie crasseque cogitationes caliginis et nubium Jobo afflicte, et gressus illi Dei cœli polos, quos cardines vocamus, obambulantibus, inferioraque hæc nostra minime curantis, commenta sunt viro pessimis ac sapientissimum indigna, quæ satis ipse conataviti, dum Dei sapientiam et potentiam capite præsertim nono multis præconiis extulit; unde nec sequentes interrogations in Jobum quadrant.

13. NUMQUID SENTIAM SEECULORUM CUSTODIRE CUPIS, QUAM CALCARENT VIR. INQUI? — Septuaginta vertunt, μή τῶν αἰώνων φύλαξ; ἢ τῶν αἰώνων ἀνδρῶν; δίκαια, εὐνοϊκῶς ἔχων ἕνεκα; nunquid sentiam seculi observabis quam calcaverunt viri justi, qui rapti sunt immaturi? Schollastes fateatur locum esse obscurissimum; dupliciter autem interpretatur, aut quod Eliphaz interroget Jobum, ut, cum ipse idoneus sit qui observet vias et rationes divine providentiæ, ex quibus interdum justī infelicitur degunt, et ante tempus auferuntur; fortasse quod sua bona Deo accepta non referrent; aut num ipse eodem modo custodiat viam antiquam virtutis sicut hypocritæ quidam, qui intus impii, sed justitiæ personam prætendentes, ob hanc ipsam simulationem ante tempus succisi sunt, et fetura eorum, quæ stabilitæ et firmissimis fundamentis niti videbantur, quasi a torrente quodam abrepte sunt. Apud Septuaginta vox αἰώνος sæpe significat quod in hoc sæculo peragitur, q. d. An observabis modum quo res ipse fluunt? Liqueat autem Schollasten legisse δίκαια, justī, non ἀδίκαια, ut Complutenses habent, licet hoc proprius ad Hebræum accedat, et Vulgate conformius sit. Alii sentiam seculorum mortem exponunt : sic domus sæculi vocatur sepulchrum, ut sit sensus istiusmodi : An mortem expectas quam obierunt homines iniqui, qui misere perierunt, quod de Deo ejusque providentiæ pessime sentiant? Alia versio legit, an sentiam seculi observans? hoc est ordinem quem Deus tenet in gubernando mundo; aut, nonne observas viam secularem, hoc est supplicia, quæ semper manent improbos, quos ab omni sæculo Deus propter scelera eorum punivit, alias citius, alias tardius, prout ei visum fuit. Sæculi autem vocabulum in nihil antiquitatem, q. d. Non hodie primum Deus crepit improbos punire, sed historie antiquæ ita semper factum esse ostendunt : jam pridem fuit diluvium, jam pridem Sodoma et Gomorra perierunt : scias igitur Deum huic ordini modum subjecisse, ut pro meritis homines tractet. Possit etiam ad præsei sæculi atheos alludere, q. d. Adeone vecors es, o Job, ut insistere velis opinionibus præcorum atheorum, qui superioribus sæculis de Deo tam imple senserunt, ut vel ipsum negarent, aut certe illius providentiæ plurimum detraxerunt, quasi ad alias curas intentus, nihil habeat pensi, quid sub cœlo fiat a mortali natura?

Ver. 14.

Quid per vias sæculi intelligatur.

Semita seculorum est impietas vitæ genus.

Gigantes nudi dicitur, et quales.

admirabilis, quorum pedes in serpentum volumina desinebant; ique in deorum perniciem nati putabantur, cum quibus pugnare ausi fulmine percussi sunt : pugnam hanc attingit Pindarus in Nem. Hujus figmenti rationem mythologi adferunt, eamque traducunt ad homines quosdam impios, qui deos negligerent, aut etiam negarent, quorum pedes in draconum volumina desisse aiunt, quod nihil superum, nihil rectum cogitent, totius eorum vitæ gressu ad inferna mergente; quod epimythion hexasticho complexus est Bartholomæus Anulus in Pietâ pœsi ita canens :

Tale giganteum legitur genus, ut nihil aliud Cogitet, at spernet vel neget esse Deum : Et tantum quantum sensu exteriori movetur, Commodat ad presens se vel ad id quod adest. Hoc genus anguipedum mythici fixerunt poëta; Quorum affectus humi (seguis ad alta) jacet.

Si vacat, lege Pierium Valerianum lib. XVI et XXV Hierogl. : missos facio, qui nulli multa de gigantibus, quorum alii fuisse negant, quidam contra, et certe plures : non enim vacat sublegere quæ de gigantibus tradunt Herodotus in Clio, Plinius lib. VII, cap. xvi, Solinus cap. v : tantum admonuisse sat est. Ego quidem facile mihi persuaserim hoc gigantum nomine intelligi veteribus barbaram et impiam gentem, quæ sub hominis figura feriatem exercebat, a quibus honestarum virum inducta fuerit ἀσάξια, quales describuntur a poëtis Cyclopes, Læstrigones, alique qui feris moribus vagabantur, insontes et probos quos impune lædebant, nullam divini humanique juris rationem habebant.

Ver. 16. Impii ante tempus suum intereant.

16. QUI SUBLATI SUNT ANTE TEMPUS SUUM, ET FLUVIUS SUBVERTIT FUNDAMENTUM EORUM. — Declarat exitum illorum qui sentiam seculorum calcaverunt, quomodo videlicet immatura, subita et terribili morte absumpsi sint, ab ultore Deo ante suum tempus sublatis, et inducto diluvio funditus eversi : hoc enim insinuant illa verba : « Et fluvius subvertit fundamentum eorum. » Quæ non inepte referuntur ad eos homines qui fuerunt tempore diluvii, ejus aquis propter immania sua scelera obruti sunt, quamvis is sensus minime necessarius sit : nam fluvius per metaphoram quoque significat impetum iræ Dei in improbos, et citam eorum punitionem, et inundantium calamitatum vinæ ac molem. Fundamentum vero ipsorum vocat urbes eorum munitas, domos instructas, pecora, armenta, agros et alias opes : hæc enim sunt fundamenta, quibus homines impii connixi Deum et officii leges atque præcepta contemnere audent; et ut intellexerent, quam infirma essent illa fundamenta, simul ipsi sunt cum suis fundamentis subversi, juxta illud Sap. iv, 19 : « Dirumpet illos inflatos sine voce, et commovebit illos a fundamentis, et usque ad supremum desolabuntur; et erunt gementes, et memoria eorum peribit. » Felix videbatur in sæculo Cain,

Fundamentum impiorum simul cum ipsis perit.

Gigantes nudi dicitur, et quales.

urbe clarus et progeme numerosa venerandus, atque eo amplius terrenis bonis incumbens, de cœlo, de ipso Deo nihil aut studii aut memorie habebat; sed brevi tempore Caini felicitate et posteritas non de tergo modo, sed etiam de memoria hominum prosus deleta est, ut verificetur illud Sapientis Prov. x, 6 : « Lupiorum nomen putrescet, » hoc est, ut male olens cadaver brevi tempore ad omnium abominationem durabit, subito exolescet et delebitur. Pollicentur sibi hic immortalitatem, suamque felicitatem perpetuo duraturam existimant; verum Deus cum minime expectant prosternet eos, vanaque illa spe quam conceperant frustrabitur : sic omnes qui in hoc mundo fundantur, et in rebus presentibus confidunt, parum firmitatis habent, quia cum super aerem et aquam ædificant, totum eorum ædificium cito cum re fluxa, cui innititur, simul effluit necesse est. Improbi quidem et contemptores Dei ita radicantur in superbia sua, ut se in terra centum pedes altum vite suæ fundamentum possideant, sed ullo modo coneuti posse sibi persuadent; nec vel summo digito illos Deus tangat, ecce tibi illos prostratos, est enim imaginaria eorum altitudo illorum radix. Atque ita non sine causa dicitur, improbos ante suum tempus perire.

Iniqui dum faustis rebus intabescunt, cum illud subvertuntur.

17 et 18. QUI DICERANT DEO : RECEDERE A NOBIS : ET QUASI NIHIL POSSET FACERE OMNIPOTENS ESTIMABANT EUM : CUM ILLE IMPLESSET DONOS EORUM BONIS : QUORUM SENTENTIA PROCU SIT A ME. — Explicat hic Eliphaz sententiam sæculorum, id est mores vitæque sensus quod impiis placuit; quorum error enormis fuit, Deum asperrari, piis inspirationes respicere, si quid secunde accidisset, non divine providentiæ, sed industrie propriæ ascribere, quorum iniquum consilium Job etiam supr. cap. xxi, 14, narravit dicens : « Qui dixerunt Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus. » Ratio autem cur tam stultum et superbum consilium iniverint, ac Deum minime revererantur, est illa, quia nimium nec homi illum nec mali auctorem existimant; sed si quid boni in vita consequantur, vel prosperæ fortune, vel industrie suæ acceptum referunt : ita etiam si ulli m jecturam faciant, vel adversus fortunam suam, vel alterius malitiæ attribuant; in Dei autem memoriam neque in prospera neque in adversa redeunt fortuna. Itaque nullam majorem Dei rationem habent in negotiis suis tractandis quam si idolum ligneum aut lapideum esset, de quo dicit Jeremias cap. x, 5 : « Nolite timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene. » Ita ipsi de vero Deo cogitant, et ob eam rem merito ab eo acerbissime puniuntur, sicut per Sophonium cap. i, 12 ait : « Vistabo super viros defixos in facibus suis, qui dicunt in cordibus suis : Non faciet bene Dominus, et non faciet male. Et erit fortitudo eorum in direptionem, et in domos eorum in desertum. »

Et Vers. 17 et 18.

Impii rat Deum non revereantur.

Longe diversa debet esse proborum hominum ratio : nam illud quod canebat Anna I Reg. ii, 6,